

מנהג חב"ד באכילת מצה

הרב יעקב הלוי הורוביץ
ראשון לציון

בכלי התקשורת הובאה כתבה אודות מנהג חב"ד בזהירות ממצה שריו', ובה נראה צילום של ילד האוכל מצה באופן שהוא נוגס מן המצה הנתונה בשקית ליד פיו. והמסר המועבר מהתמונה הוא, שכאילו מנהג חב"ד הוא לאכול את המצה ולנגוס ממנה חתיכות כשהיא נתונה בתוך שקית.

ברם, הנכון הוא להעמיד דברים על דיוקם ובודאי שמנהג חב"ד יש להעמידו על דיוקו: הרבי כותב בהגדה של פסח (פיסקא שלחן עורך) ובספר המנהגים (ע' 41) שמנהג חב"ד הוא ש"המצות שעל השלחן [תהיינה] מכוסות". זהו המנהג המקורי.

ההכונה בזה היא, שהמצות תהיינה כל הזמן מכוסות, וכשרוצים לאכול מהמצה - שוברים חתיכה ממנה (ע"י האצבעות), כשהיא עודינה מכוסה (כדי שלא יתפזרו פירורים על השלחן ועל כלי האכילה), ואוכלים אותה החתיכה. וכך נהג הרבי בעצמו (בעיני ראיתי). אבל אם מקרבים את המצה (השלימה, או חלק גדול מן המצה), אל הפה ונוגסים ממנה חתיכות על ידי השיניים, קרוב לומר, שבמקרים רבים, זה יכול לגרום להוצרות פירורים שיתפזרו על גבי השלחן, דבר שאנו רוצים למנוע בפסח¹.

כמובן, כדי לקיים את המנהג שהמצה תהי' מכוסה אין שום בעי' בהנחת המצה בתוך שקית (ניילון), ואדרבה, השקית היא לכאורה אמצעי הגנה טוב יותר מסתם כיסוי מלמעלה, אבל לא זאת היא הנקודה. אלא הנקודה החשובה שיש להקפיד עלי' לפי המנהג שכתב הרבי היא, שהמצות תהיינה כל הזמן מכוסות במלואן, וכשרוצים לשבור מהן חתיכה - יעשו זאת כשהמצה עודינה מכוסה על השלחן. באופן זה אפשר להבטיח שלא יתפזרו פירורים מהמצה לכל עבר. מה שאין כן כשנוגסים מהמצה על ידי הפה, הרי השקית עצמה מרוחקת מעט מהפה (שהרי לא רוצים לנשוך מגוף השקית), וברוח שנוצר בין השקית והפה - המצה הריהי גלויה ושם נוגסים, ומכיון שנוגסים ושוברים את המצה במקום שהיא גלויה, זה יכול לגרום לפיזור פירורים על פני השלחן, ומזה יש להמנע.

ועוד טעם יש להמנע מאכילה באופן כזה, כי על זה נאמרה הלכה מפורשת בשו"ע בהלכות דרך-ארץ בסעודה (אורח חיים ס"ז קע ס"ז) - "לא יאכל אדם פרוסה כביצה, ואם אכל (הרי) זה גרגרן". וכתבו הפוסקים שהכונה בזה היא, שלא לאחוז בידו פרוסה בגודל של כביצה ולאכול ממנה, גם אם אינו אוכל אלא קצת ממנה. והמקור לזה הוא ממשמעות לשון הברייתא במסכת דרך ארץ.

[כן פירש הב"י (שם ד"ה ולא יאכל אדם) בכוננת הטור. וכן נקטו בפשיטות: הדרישה על הטור (שם אות ד). הלבוש (שם ס"ז). המ"א (סקי"א). ה"ט"ז (סק"ד). הובאו בכף החיים (שם אות לא). וכ"ה בבאר הגולה (שם הגהה אחרי אות ט). ובמשנה ברורה (סקי"ט). ועוד].

ויש להוסיף, שאמנם בדבר שדרך העולם להחזיקו ביד ולאכול ממנו כשהוא גדול יותר מכביצה, כגון כריך (סנדוויטש בלע"ז), פיתה וכיוצא בזה, נחלקו בו מחברי זמננו. שיש אומרים שאין חשש להחזיקו בידו ולאכול ממנו כך, שכיון שהורגלו בכך שוב אין בזה, לדעתם, משום רעבתנות וחוסר דרך ארץ, ויש הסוברים שיש להקפיד גם בזה (ראה בפסקי תשובות שם אות יא). אך מ"מ כל זה אינו נוגע לאכילת מצה, שבמצה בודאי לדברי הכל אין דרך העולם לאכול בצורה כזו, ולפיכך אכילה באופן כזה הריהי חוסר דרך ארץ לכל הדעות.

¹ באמת בהגדה הרבי כתב ש"המצות שעל השלחן מכוסות, שמא יפלו עליהם מים", ולא הוצרך לכתוב שלא לנהוג בהם באופן המביא לפיזור פירורים על גבי השלחן, מרוב פשיטותו (ואח"כ בספר המנהגים הוסיף פרט זה "וכן שלא יפול מפירורי השמורה במים או במרק"). וראה עוד להלן בפנים טעם נוסף שאין לנהוג כן.

ואגב, לא יזיק ליתן את הדעת גם לכך שהאכילה משקית הצמודה לפה (ובמיוחד אם מכניסים הפה לתוך השקית), מזכירה קצת אכילה של סוס שקושרים לו שק ליד פיו והוא אוכל מתוכו להנאתו...

ובכלל, הנכון הוא להיות צמודים להוראות הרבי כפי שהן, ולא להיות "חכמולוגים", לנסות להתחכם, "להחמיר" בהן ולשנותן. ידועה האימרה של הרבי, שהעובר על "לא תוסיף" סופו שיעבור על "לא תגרע" (אגרות קדש חלק כג ע' כז). ובכן, מכיון שהרבי כותב ש"המצות שעל השלחן מכוסות", הבה נקיים את הוראתו כלשונה ונדאג שהמצות אכן תהיינה על השלחן (ולא באויר, **מעל** השלחן) ותהיינה כל הזמן מכוסות (במלואן)!